

(49) SZENTESI I.¹, HOLLÓSY ZS.²

A versenyképesség értelmezésének aktualitásai

Currents of explanation of the competitiveness

szentesi@szolf.hu

¹Szolnoki Főiskola, Főiskolai Tanársegéd

²Pannon Egyetem, Georgikon Kar, Egyetemi Docens

Bevezetés

Napjaink egyik gyakran használt kifejezése a versenyképesség. A tudományos szakirodalomban még sincsen egységesen elfogadott definíciója. Jelen írásban a szerzők megpróbálják a legfontosabb elméleteket, megközelítéseket, legújabb értelmezéseket sorba venni. A fogalom eltérő magyarázatai abból is erednek, hogy különböző aggregációs szinten is értelmezhető – vállalati, iparági, regionális, nemzeti és globális versenyképesség. Az előbbieken kívül ellentét feszül a klasszikus közgazdaságtudomány és a menedzsmenttudomány által kidolgozott definíciók között is. A publikáció része egy nagyobb volumenű dolgozatnak, amely a magyar mezőgazdaság versenyképességének helyzetét veszi számba. Az elméleti megközelítés lehetőséget ad arra, hogy a szerzők egy saját versenyképességi definíciót is megfogalmazzanak.

A magyar mezőgazdaságról néhány mondatban

A magyar mezőgazdaság az elmúlt több, mint két évtizedben mélyrehatóan átalakult. A változás nem minden szempontból volt kedvező. Csáki Csaba tanulmányában így fogalmaz: „A haza agrárvilág legsúlyosabb gondja a változó piaci körülményekhez való alkalmazkodás hiánya, amiben szerepet játszik az is, hogy az egyébként szükségszerű mezőgazdasági rendszerváltás nem járt együtt korszerű agrárstratégiai kibontakozásával, az EU csatlakozásra való megfelelő felkészüléssel.”¹

A romló mezőgazdasági pozíciók jól fejezik ki a magyar mezőgazdaság helyzetét. Csökken a GDP-termelésben elfoglalt aránya, a foglalkoztatásban betöltött szerepe, a beruházásban való részesedése nem sokszor haladja meg az 5%-ot, valamint az élelmiszer-gazdaság részaránya a kivitelből sem túl magas. Az utóbbi években azonban megfigyelhetünk egyfajta stabilizálódást, ami a kialakult helyzet megszilárdulására utalhat, a pontos okokat még tisztázni szükséges. Az 1. számú táblázatban jól nyomon követhetjük a folyamatot.

1. táblázat: A mezőgazdaság helye a nemzetgazdaságban táblázat

Év	A mezőgazdasági GDP-termelés részaránya %	A mezőgazdaság részesedése a foglalkoztatásban %	A mezőgazdaság részesedése a beruházásban %	Az élelmiszer-gazdaság részaránya a kivitelből %
1991	8,4	16,1	4,3	23,1
1996	5,8	8,3	3,5	18,4
2000	5,0	6,6	2,7	6,9
2005	3,7	5,0	4,5	5,8
2006	3,7	4,9	4,2	5,5
2007	3,6	4,7	3,7	6,3
2008	3,4	4,4	4,6	6,7
2009	2,9	4,6	5,4	7,2
2010	3,2	4,5	4,7	6,9

Forrás: KSH 2012

¹ Csáki Csaba: Gondolatok a magyar mezőgazdaság versenyképességéről. Gazdálkodás 2008. 52. évf, 6. sz. 513.

A magyar mezőgazdaság versenyképessége mind belföldön, mind külföldön csökkent, és jelentős piac- és pozícióvesztést szenvedett el. Az élelmiszergazdaság részaránya a kivitelből a 90-es évek 20 %-ról 10 % alá esett vissza. A belföldi piacon még mindig sok az exportból származó élelmiszer a boltok polcain, elég, ha csak a tejre gondolunk, ahol a külföldi termékek értékesítésének részaránya 25%. Az Európai Unió csatlakozás által teremtett új körülmények sem javítottak a helyzeten. Ahhoz, hogy mezőgazdaságunk újból állja a versenyt a piacon egy új, komplex, a társadalom által elfogadott agrárstratégiára van szükség. Ehhez azonban először értelmezni kell a versenyképesség fogalmát a mezőgazdaságban, és meghatározni azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják azt.

Versenyképesség fogalmának értelmezése és szintjei

A verseny szó a latin *con petere* szóból származik, és eredetileg együtt keresni, együtt kérni a jelentése. Tehát nem feltétlenül a másik megsemmisítését jelenti a verseny. A magyar értelmező szótár szerint versenyképes az, aki a siker reményében részt vehet valamely versenyben. (Magyar Értelmező Szótár; 1972)

A versenyképesség fogalmát több tudományág is használja, így általánosan elfogadott definíciója nincs. A megközelítés lehet közgazdaságtudományi és menedzsment tudományi, emellett értelmezhető országos, regionális, ágazati, vállalati és termékek szintjén. Közgazdaságtudományi megközelítés a komparatív előnyök tanára épül, a menedzsment tudományi megközelítésben a keresleti és kínálati oldali tényezők állnak a középpontban.

2. táblázat: Kereslet, kínálat oldali megközelítések csoportosítása:

	közgazdaságtudomány	Vezetéstudomány
Kínálati oldal	komparatív előnyök	kompetitív előnyök
Piaci oldal	structure conduct performance elmélet	porter-féle gyémánt modell

Forrás: Bakács András: Versenyképességi koncepciók. Műhelytanulmányok, 57. szám 2004. 4. oldal

Közgazdaságtudományi megközelítések

A közgazdaságtudományon belül a nemzetközi gazdaságtan foglalkozik a versenyképességgel, úgy, hogy középpontjában elsősorban a nemzetközi kereskedelem alakulását befolyásoló tényezők állnak.

Komparatív előnyök

Adam Smith, aki a szabadkereskedelem mellett állt ki, azt írja, hogy az országoknak azon termékek termelésére kell szakosodniuk, amelyeket a olcsóbban állítanak elő a kereskedelmi partnereikhez képest, és azokat kell importálnia, amelyeket drágábban tudnak megtermelni, mint valamelyik partnerük. Egy országnak akkor van *abszolút előnye* egy termék termelésében, ha kevesebb ráfordítással, olcsóbban tudja megtermelni azt, mint a másik ország, akivel kereskedelmi kapcsolatban van. Ez magasabb termelékenységet, és alacsonyabb költségzínvonalat jelent.

David Ricardo tovább fejlesztette az elméletet és megalkotta a *komparatív előny* modelljét, melyben bemutatja, hogyan tud egy ország részt venni a nemzetközi kereskedelemben, ha egyetlen egy terméknel sem rendelkezik abszolút előnnyel. A komparatív költségek tana alapján „...mindegyik ország az anyagi javak nagyobb mennyiségéhez jut, ha a különféle áruk előállítására fordított reálköltségek összehasonlítása révén kiválasztja az optimális költségkombinációt és annak megfelelően gazdasági

erőfeszítéseit azokra a termelési ágazatokra összpontosítja, amelyekben a munkája a legtermelékenyebb...²

A neoklasszikus **Heckscher és Ohlin** az országokénti eltérő tényezőellátottsággal egészítette ki Ricardo elméletét. „A viszonylagos tőkefelesleggel rendelkező ország tőkeigényes árukat exportál és munkaigényes árukat importál, a viszonylagos munkafelesleggel rendelkező országok pedig megfordítva: munkaigényes árukat exportálnak és tőkeigényes termékeket exportálnak.”³

Ennek az elméletnek a hiányosságaira **Wassily W. Leontief** mutatott rá az ún. *Leontief-paradoxonnal*. A *The Structure on the American Economy* munkájában bebizonyította, hogy az USA tekintetében Heckscher-Ohlin elmélet nem áll fenn. Az Egyesült Államok tőke gazdagsága ellenére munkaigényes termékeket exportál és tőkeigényes termékeket importál.

A fenti elméletek mindegyikére igaz, hogy az erőforrások vizsgálatát helyezi a középpontba, a versenyképességi előnyöket a komparatív költségek elve alapján magyarázzák és az időtényező nem jelenik meg a modellekben, azaz statikus szemléletűek.

A 60-70-es években tovább fejlesztve a klasszikus-neoklasszikus megközelítést, új elméletek alakultak ki. A *neofaktor irányzat* jelentősége, hogy a szellemi tőkét is beemelte a termelési tényezők (munka, tőke) sorába, és felhívta a figyelmet az ár mellett a minőség fontosságára.

A *neotechnológiai irányzat* a kutatás és fejlesztés szerepét hangsúlyozza. Az irányzaton belül a technológiai szakadék elmélet az jelenti, hogy - ami **Poschner** nevéhez fűződik - a korszerű technológia birtoklása javítja a versenyképességet. A másik idesorolható termékciklus elmélet szerint, amelyet **Vernon és Hirsch** dolgozott ki, a fejlett keresleti piaccal és innovációs technológiával rendelkező országok technológiát exportálnak mindaddig, amíg azok az érettség szakaszába nem érnek.

Ezután az előnyöket a technológia átadásában, korszerűbb termékek kidolgozásában látják. Szintén a keresleti tényezők fontosságára hívja fel a figyelmet **Linder** is az exportszakosodásban. Véleménye szerint az országnak olyan termékeket kell előállítania, amelyek a hazai kereslet struktúrájába jól illeszkednek, azaz az ún. reprezentatív kereslet lesz a feltétele a termékek exportálhatóságának, a versenyképes kivitelnek.

A 80-as és 90-es években megjelenő *dinamikus elméletek*ben a versenyképesség időben változó kategória, amely formálható, javítható és az innovatív gazdasági környezet jelentősen befolyásolja. **Paul Krugman** a *tökéletlen piacok* elméletében az innovációs aktivitásra helyezi a hangsúlyt, de az innováció belső, endogén tényezőként szerepel.

Structure Conduct Performance elméletek (S-C-P modell)

Bakács András tanulmányában erről az elmületről így ír: „A szerkezet, a vállalati magatartás és teljesítmény alapján értékel iparágakat. Egy iparág versenyképessége, ami az iparág teljesítményében jelenik meg, egymást feltételező tényezők függvénye, amelyek egymást követik és a teljesítményt a következő három tényező fogja meghatározni: Alapfeltételek, Iparági szerkezet, Vállalati magatartás. Az iparág akkor nevezhető versenyképesnek, ha a következő kérdésekre pozitív válasz adható:

- Hozzájárulnak-e a vállalatok a gazdasági jólét növeléséhez?
- A termelékenység szempontjából hatékonyak-e, kerülnek a termelési tényezőkkel való pazarlógazdálkodás?

² Radó László: Külkereskedelmi elméletek, Közgazdasági és jogi Könyvkiadó Bp., 1976., 74. oldal

³ Radó László: Külkereskedelmi elméletek, Közgazdasági és jogi Könyvkiadó Bp., 1976., 164-165. oldal

- Fennáll-e az allokációs hatékonyság, azaz az adott árucikket a megfelelő mennyiségben állítják-e elő?
- A gazdasági növekedés szempontjából hatékonyak nevezhető a foglalkoztatás?⁴

Gazdálkodástudományi megközelítés

Michael Porter nézetei jelentős hatással voltak a gazdaságtudományi megközelítés terén. Véleménye szerint azok a vállalkozások, melyek a nemzetközi versenyben részt vesznek, és sikeresek, akkor az országuk is sikeres a világgazdaságban. A Porteri *gyémánt modell* következő négy determináns köré csoportosítja a versenyelőnyök forrásait:

- Tényezőellátottság,
- Vállalati stratégia, szerkezet és verseny,
- Keresleti feltételek,
- Támogató és kapcsolódó iparágak.

A determinánsok dinamikus rendszert alkotnak, azaz kölcsönösen befolyásolják egymást. A modellben megjelenik a makroszintű kormányzat és a véletlen is, mint a versenyképességet alakító szereplők.

Porter az abszolút és a komparatív előnyök modelljeit továbbfejlesztve a versenytársakkal szemben megjelenő kompetitív előnyt értelmez. A modellt vállalatok, iparágak és klaszterek versenyelőnyeit meghatározó tényezőkre terjesztette ki, foglalta rendszerbe, melyben külső mikro tényezők, és makro tényezők szerepelnek. Hiányzik azonban a modelltől a vállalatok versenyképességét meghatározó belső tényezők, illetve a makro tényezők közül is csak kettőt említ meg.

A modellt több szerző is tovább fejlesztette. Például **Rugman-D’Cruz** javaslata a *kettős gyémánt* modell, mely az eredetit kibővítette, és számba vette a vizsgálatban résztvevő két ország (Egyesült Államok, Kanada) kapcsolatrendszerének fő tényezőit is. **Hoványi Gábor** tovább ment és *három gyémánt* struktúrát javasolt, három szintet létrehozva a modellben.

A versenyképesség szintjei

A versenyképesség fogalmának megközelítése mint a fentiekből kitűnik nem egységes. Ugyan ezt láthatjuk akkor, ha megnézzük milyen szinte(ke)n értelmezzük a fogalmat. Szentes Tamás azt írja: „A gazdasági életben folyó versenyen nem csak több különböző jellegű és nagyságrendű résztvevő között, hanem több különböző szinten is folyik: az azonos használatú termékek és szolgáltatások, valamint termelési tényezők piacának szintjén, az azonos gazdasági ágazatok különböző vállalatai közötti verseny szintjén, országon belüli regionális szinten, a nemzetközi regionális integrációk szintjén, és nem utolsósorban világgazdasági szinten.”⁵

A több szinten való értelmezéssel nem ért egyet mindenki. Krugman szerint versenyképesség csak vállalati szinten értelmezhető. Ezt a nézetet osztja Éltető Andrea, Altner Annamária vagy éppen Fleischer Tamás is. Porter is először a versenyképesség mikroökonómiai értelmezésével értett egyet, és nemzetgazdasági szinten a termelékenység kifejezés használatát javasolja. Az álláspontját módosította az 1990-es évek második felében, és országokra, régiókra is kiterjesztette az értelmezést.

⁴ Bakács András: Versenyképesség-koncepciók, Műhelytanulmány 2004. március 57. szám. 6. oldal

⁵ Szentes Tamás: Fejlődés, Versenyképesség, Globalizáció I, Akadémia kiadó Rt., Bp. 2005. 108. oldal

Az **Európai Unió** dokumentumaiban 1992 óta találkozhatunk a versenyképességgel kapcsolatos fogalommal. Az első megközelítésben a gazdasági teljesítmény tartós növekedésre való képességét érti. Később a versenyképesség alatt egy nemzet életszínvonalának magas szintjét, és fenntartható növekedését értik, amely párosul a munkanélküliség alacsony szintjével, és a fenntartható természeti környezettel. A regionális szintű értelmezést is megtaláljuk az Európai Uniónál, mely szerint a régiók versenyképessége az ott működő vállalatok versenyképességétől függ, melyek ki vannak téve a nemzetközi (globális) versenynek.

Horváth Gyula és Lengyel Imre szerint a versenyképesség egy gyűjtőfogalom, azaz a piaci pozíció megszerzése, megtartása és javítása, valamint a piaci versenyben való helytállást az üzleti sikerességet jelenti. Lengyel, aki több szinten is értelmezi a versenyképességet, a regionális versenyképességre vonatkozó definíciója azt mondja: "a regionális versenyképesség nem más, mint magas fajlagos kibocsátás (egy lakosra jutó GDP), amely egyaránt származik a munkatermelékenység és a foglalkoztatottság magas szintjétől."⁶

Chikán-Czakó vállalati versenyképességi definíciója: „A vállalati versenyképesség a vállalatnak azon képessége, hogy a társadalmi felelősség normáinak betartása mellett tartósan tud olyan termékeket és szolgáltatásokat kínálni a fogyasztóknak, amelyeket azok a versenytársak termékeinél (szolgáltatásainál) inkább hajlandóak a vállalat számára nyereséget biztosító feltételek mellett megfizetni. Ezen versenyképesség feltétele, hogy a vállalat legyen képes a környezeti és a vállalaton belüli változások érzékelésére és az ezekhez való alkalmazkodásra, a versenytársaknál tartósan kedvezőbb piaci versenykritériumok teljesítésével.”⁷

Versenyképesség mérése

A versenyképesség mérésére számos módszer létezik, és nem könnyű ennek rendszerezése. **Módos Gyula** szerint három csoportba sorolhatók: a hagyományos mutatók (területi hatékonyság, árversenyképesség, stb.), kereskedelmi mutatók (*CMS*, *RCA*, *RTA*, *GL*, stb.) erőforrás-költség mutatók (*DRC*, *PRC*, *OCRA*, *BRC*, stb).

Az országok versenyképességének mérésének két legismertebb komplex indexe: a Világgazdasági Fórum Világ Versenyképességi Indexe a *WEF*, valamint az *IMD* versenyképességi indexe.

Török Ádám - aki a versenyképesség fogalmának megközelítését keresleti és kínálati oldalra osztotta - véleménye szerint a kínálati oldal mérőszámai a fajlagos tényező-költségekre épülnek. Ha ez alacsonyabb a versenytársénál, akkor az nyereséget vagy piaci részesedés növelését teszi lehetővé. A kínálati oldali versenyképességet lehet mérni az *ULC* (Unit Labor Cost=Egységnyi munkaerőköltség) mutatóval, a keresleti oldalt pedig az *UVI* (Unit Value Index=Export relatív egységérték index) mutatóval.

A komparatív előnyök mérésére alkalmas külkereskedelmi áruszerkezet mutatók például az **export-import arány mutató**, vagy éppen Balassa Béla műveiben szereplő *RCA* (Revealed Comparative Advantage) mutató. Az *SSI* (Sector Specialisation Index) az *RCA* mutató meghatározott célpiacra kifejlesztett változata.

⁶ Lengyel Imre: Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje, Tér és társadalom, XIV. évfolyam 2000/4. 43. oldal

⁷ Chikán A. – Czakó E.: Kutatási tervtanulmány, Versenyben a világgal, 2004-2006, Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból című kutatás, 1. sz. műhelytanulmány, Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet, Versenyképesség Kutató Központ, Budapest.

Lengyel Imre tanulmányában a regionális versenyképességet a munkatermelékenységre, és a foglalkoztatottságra vezeti vissza, melyek szerint:

$$Fajlagos\ regionális\ jövedelem = Munkatermelékenység \times Foglalkoztatottsági\ ráta.$$

A versenyképességet meghatározó fenti három közgazdasági kategória adja az általa készített régiók, térségek és városok versenyképességének piramis modelljét.

A vállalati versenyképesség mérését hazánkban **Chikán Atila** kezdte el. Chikán megalkotta a Vállalati Versenyképességi Indexet (VVI), amely a következőképpen írható fel: $C = (M+V)T$.

(C=Competitiveness a VVI-t jelöli, az M, V és T mért változók, és változócsoportok, M=Működőképesség, V=Változásoképesség, T=Teljesítmény)

Némethné Gál Andrea a vállalatok versenyképességi vizsgálatára az ex ante és ex post megközelítést alkalmazta. A hármas számú táblázatban összefoglalja ezeket a tényezőket. Némethné egy komplex modellt hozott létre, melyben integrálja a vállalatok mikroszintű versenyképességi elemzésének lehetséges megközelítésmódjait valamint felhasználja a Porter-féle gyémánt-modell és versenyerők modellt, továbbá a Chikán-féle vállalati versenyképességi index fogalomrendszerét. Az elemzési eszközt azonban nem egyedi elemzésre, hanem a kkv-k egy csoportjára alkalmazta.

3. táblázat: A vállalat versenyképesség tényezőinek típusai

Szint	Megközelítés	Tényezők
Makro	Ex ante	Külső
Mikro	Ex ante	Külső
	Ex post	Belső
		Belső

Forrás: Némethné Gál Andrea: A kis- és középvállalatok versenyképessége – egy lehetséges elemzési keretrendszer. Közgazdasági Szemle, LVII. Évf. 2010. február 183. p.

Szerb László tanulmányában a magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességét vizsgálta és mérte, amelyben egy új koncepcionális modellt dolgozott ki. Modelljében hét pillért határozott meg: fizikai erőforrások, humán erőforrások, innováció, networking, adminisztratív rutinok, keresleti tényezők, kínálati tényezők, melyek a versenyképességet határozzák meg.

A versenyképesség mérésére az Ács-csal együtt kifejlesztett *PFB-módszert* (szűk keresztmetszettel történő büntetés) alkalmazta. „A szűk keresztmetszettel történő büntetés módszere igazodási pontként a vállalat versenyképességét képező hét pillér közül a leggyengébbet tekinti igazodási pontnak.

A leggyengébb pillérnél jobb teljesítményű pillérek értékeit egy logaritmikussal függvény segítségével korrigálja, értelemszerűen csökkenti.”⁸ Az igazítás után összeadott pillérpontok megadják adott vállalat versenyképességi pontjait. Így a vállalatok rangsorba is helyezhetők.

A magyar mezőgazdaság versenyképességének vizsgálatai

„A magyar mezőgazdaság jelenlegi gondjai és problémái jelentős részben az elmúlt két évtized magyar agrárpolitikájában gyökereznek”⁹. A támogatások, melyek felkészítették volna az agráriumot, és benne a mezőgazdaságot az EU csatlakozásra, jelentős része piaci és jövedelemtámogatásként került szétosztásra. A támogatások így nem segítettek a technológiai fejlesztést, ami a versenyképesség növeléséhez

⁸ Szerb László: A magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességének mérése és vizsgálata. *Vezetéstudomány*, XLI. Évf. 2010. 12. sz. 26. oldal

⁹ Csáki Csaba: Gondolatok a magyar mezőgazdaság versenyképességéről. *Gazdálkodás* 2008. 52. évf. 6. szám 521. oldal

jelentősen hozzájárult volna. Az elmúlt két évtizedben a földtulajdon elaprózódott, és duális struktúra jött létre. A multinacionális vállalatok megjelenése és megerősödése új helyzet elé állította a termelőket, akiknek ebben a helyzetben az összefogásra, együtt cselekvésre volna szüksége a termékeik jobb feltételekkel való értékesítésében. A mezőgazdaságon belül a növénytermelés növekszik szemben az állattenyésztéssel. Az arány ma már kb. 35%-65% a növénytermesztés javára. A csökkenő állatállomány gondot okoz a húsipar megfelelő minőségű és mennyiségű alapanyaggal való ellátásában. A sertés állomány a 90-es évek előtti 8 milliós állományából 2011-re 3 millió maradt az országban. A szarvasmarha állomány is lecsökkent a korábbi 1,5 millióról 700 ezer alá, a juh ágazat sincs jobb helyzetben a 80-as évek elején 3 millió volt, ami a 90-es évekre 1 millió alá csökken. A 2000-től kezdődött támogatások növelték a mennyiségüket, de a korábbinál kevesebb kb. 1,1 milliós lett az állomány. A baromfityesztés szerepe megnőtt, azonban kérdéses, hogy a szigorodó Uniós előírás betartásával megéri-e a nagyüzemi termelés. Az EU 2020 stratégia egyik számszerűsített célja a megújuló energiaforrás arányának 20 %-ra való növelése a teljes energiafogyasztásban, aminek a következmény szintén a növénytermesztés, például a bioenergia alapanyagául szolgáló kukorica termelés növelése lesz.

Csáki Csaba a mezőgazdaság versenyképesség javításának lehetőségét a következőkben látja:

- A gazdaságstruktúra és a földhasználatban való egyetértés és előrelépés.
- Hosszabb távú szemlélet a biotechnológia, a bioenergia-előállítás kérdésekben.
- A KAP jövője, benne hazánk érdekeinek érvényesítése.
- A hatékony mezőgazdasági termelés üzemméretének kialakítása.
- Földtulajdon megosztottsága és használatának szabályainak merevségének csökkentése.
- Céltudatosabb állami beruházás és fejlesztés.
- A vertikálisan szervezett élelmiszerláncokhoz való alkalmazkodás például szövetkezeteken keresztül.
- Az állam és a magánszféra hatékonyabb együttműködésének javítása.
- A mezőgazdaság és a vidék új típusú szintézisének létrehozása.
- A vidék fizikai és szociális infrastruktúrális fejlesztése.

A mezőgazdaságban a versenyképesség értelmezése nehezebb, mivel az ehhez kapcsolódó kutatások nagyrészt a közép és nagy vállalatokra értelmezhető. A mezőgazdaság struktúrája szerint a termelők nagy része nem ebbe a kategóriákba tartozik, jelentős részüknek 2-3 hektár földdel rendelkezik.

A családi gazdaságok érdeke a tisztas jövedelem megszerzése a megélhetéshez, mely eltér a jogi személyiségű nagyüzemi gazdálkodótól.

A magyar mezőgazdaság versenyképességének kutatásába már számos tanulmány és PhD értekezés készült. Az alábbiakban néhány tanulmány következik a teljesség igénye nélkül, a terjedelmi korlátok miatt.

Orbánné Dr. Nagy Mária a Versenyben a világgal kutatási program részeként készített műhelytanulmányában¹⁰ a versenyhelyzetet a Porteri gyémánt modell felhasználásával vizsgálja. A tanulmányában azonosította az ágazat versenyképességére hosszabb távon ható pozitív és negatív

¹⁰ Orbánné dr. Nagy Mária: A baromfiipar versenyképességét motiváló tényezők. Versenyben a világgal kutatási program. 1996. Műhelytanulmány 5. kötet

tényezőket. A szerző más tanulmányokat is végzett a mezőgazdaság versenyképességében, melyekben az előzővel együtt az ár és költségstruktúrára koncentrált.

Gorton-Davidova-Banse-Bailey a magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképességét vizsgálta a csatlakozás előtti időszakra erőforrásköltség-mutatók (DRC) becslésével. Majd a 2007-2013-as időszakra három forgató könyvet készítettek: 1. nincs csatlakozás, 2. csatlakozás a termelékenység növekedésének múltbeli alakulásával, 3. csatlakozás a termelékenység dinamikus növekedésének figyelembevételével. A következő megállapításokat tették: „Az elemzés azt mutatja, hogy a csatlakozás kedvezőtlenül hat a magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképességére, növelve a föld- és munkaerőárakat. A gabonaágazat versenyképességének fenntartásához Magyarországnak dinamikus termelékenységjavulást kell elérnie a magasabb tényezőköltségek ellensúlyozása érdekében. Valószínűleg a tejszektor egyetlen forgatókönyv alapján sem lesz versenyképes.”¹¹

Módos Gyula és munkatársai a kutatási projektjükben¹² arra a következtetésre jutottak, hogy az élelmiszertermelésben a versenyképességet döntően befolyásoló tényezők öt csoportba gyűjthetők, melyek az alábbiak:

- Komparatív előnyök
- Kompetitív képességek, a szakmai munka színvonala
- Mezőgazdasági szervezetek, termelők önszerveződése az értékesítésre és a minőséget garantáló védjegyek megszerzésére és fenntartására,
- Az állam szerepvállalása
- Környezeti megfelelés

Módos Gyula és munkatársainak másik kutatásában¹³ a mezőgazdaság versenyképességének befolyásoló tényezőit meg próbálta azonosítani, majd ennek segítségével kérdőíves felmérést végzett el a mezőgazdasági termelők körében. A kérdőívben alapján a versenyképesség illetve sikeresség tényezői a következők voltak:

- Menedzsment kérdések
- Állam szerepe
- Piaci környezet
- Minőség
- Termelői szerveződés
- Ökológia

A fenti kategóriák közül a legfontosabbnak a minőség és piaci környezetet, valamint az állam, majd a menedzsment szerepét tartották, míg az ökológiát és a termelői szerveződéseket átlagos fontosságúaknak tartották a megkérdezettek.

¹¹ Gorton-Davidova-Banse-Bailey: A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképessége – múltbeli teljesítmény és jövőkép. Közgazdasági szemle, LII. Évfolyam, 2005. január. 66. oldal

¹² NFKP 2001/4/032. A magyar mezőgazdaság hazai és nemzetközi versenyképességének piaci, szervezési, regionális és környezeti összetevőinek elemzése, SZIE, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara

¹³ Jámbor Attila - Módos Gyula - Tóth József: Hazai és Nemzetközi versenyképességi számítások 237-256. p. in: Szűcs István-Farkasné Fekete Mária: Hatékonyság a mezőgazdaságban. Elmélet és gyakorlat. Agroiinform Kiadó Bp., 2008.

Fertő – Hubbard 2001-ben készült tanulmányában a magyar mezőgazdaság versenyképességét vizsgálta meg az Európai Unióval szemben. A vizsgált időszak 1992-98 közé esett. A méréshez az RCA négy különböző indexét használták, mellyel kimutatták, hogy adott termékből van-e komparatív előnye Magyarországnak vagy sem.

Összefoglalás

A versenyképességek kapcsolatos meghatározások az országok gazdasági teljesítményeit veszik célba, bár az országok nem csak ebben, hanem más területeken is versenyezhetnek egymással, mint például: sport, művészet, irodalom, tudomány vagy akár a politika. Ebből következően a fogalom eléggé összetett. **Palánkai** szerint a versenyképesség több tényező együttes hatásából eredeztethető komplex mutató, melynek értelmezése és számszerűsítése meglehetősen nehéz feladat.

Ha az agrárgazdaságot, azon belül pedig a mezőgazdaságot nézzük különösen nehéz a versenyképesség vizsgálata megítélése. A mezőgazdasági termeléssel foglalkozó vállalkozásoknak speciális helyzetben vannak, mert sikerességüket jobban befolyásolja a természet, az időjárás, mint más típusú vállalkozásoknál. Másik fontos tényező, hogy Magyarország az EU-s csatlakozással, a CAP szabályaival, irányvonalával befolyással bír a hazai mezőgazdaság termelésére, termelési szerkezetére. Az állam így még mindig nagy szerepet vállal a mezőgazdasági vállalkozások életében támogatásokkal, a szabályokhoz való alkalmazkodás kikényszerítésével. A fentiekben túl a társadalmi összefogás is befolyásolja a sikerességet. Itt a termelők önszerveződésére jöhet szóba, mely versenyelőnyt, vagy legalább azonos pozícióból való indulást jelentene a koncentrálódó piacon például a multinacionális cégekkel szemben. Érdemes megnézni a dán gazdaságokat vagy éppen a francia gazdák önszerveződését, amivel sikeresen veszik fel a versenyt a nemzetközi piacokon is. Ehhez természetesen a gazdák társulási hajlandósága is szükséges, ami Magyarországon a beidegződött bizalmatlanság miatt egyelőre elég alacsony. A mezőgazdasági termelésben meghatározó az előállítási költség, azaz az input árak, és erősen befolyásoló tényező az időjárás. Az a termelő, akinek jövedelme teljes egészéből a mezőgazdaságtól függ, az időjárás kiszámíthatatlansága miatt megélhetési gondokkal nézhet szembe. A bizonytalanság elkerülése érdekében a „több lábbon” állás, a mezőgazdasággal mint kiegészítő tevékenység végzése lehetne a megoldás. Érdemes lenne megfontolni a biztosításokban rejlő lehetőségeket, amelyek már nyugaton elfogadott formái a kockázatok kivédésének. A mezőgazdaság multifunkcionálisitásától eredően nem csak az élelmiszeripar alapanyag ellátója, hanem társadalmi és környezeti feladatai is vannak. Rendben tartja a tájat, környezetét, és elősegíti a foglalkoztatást, a jövedelemszerzést.

A mezőgazdaságra több szinten is lehet értelmezni a versenyképességet. Az első szint mindenképpen a **termékek szintje**, miszerint:

Az a mezőgazdasági termék, termény versenyképes, mely a vevő számára elfogadható ár-érték arányt képvisel, megfelelő minőség mellett, valamint nem csak a hazai, hanem a nemzetközi piacon is megállja a helyét.

Ha a **vállalkozások szintjét** tekintjük, akkor az a mezőgazdasági termelő versenyképes, aki az input és output árait úgy tudja befolyásolni, hogy jövedelmező tevékenységet folytasson, egy jelentős kockázati tényező az időjárás szerepének csökkentésével, amihez háttérként megfelelő tudás, tőke, technológiai színvonal, és kapcsolatrendszerek állnak a rendelkezésére

A **nemzetközi szint** szintén értelmezhető a mezőgazdaságra, hiszen országunk nyitott piacgazdaság, liberalizált kereskedelmet folytat. Nemzetközi versenyképesség a mezőgazdaság szempontjából az jelenti, hogy az ország olyan termékek, termények előállítására ösztönzi a termelőket, melyek exportjukkal hozzájárulnak a GDP növeléséhez, és ezáltal az életszínvonal javulásához.

LIV. GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

Irodalom jegyzék

- CSÁKI CS. (2008) Gondolatok a magyar mezőgazdaság versenyképességéről. *Gazdálkodás*. 52. évfolyam, 6. szám 513-526 p.
- GORTON M., DAVIDOVA S., BANSE M., BAILEY A. (2005) A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképessége – múltbeli teljesítmény és jövőkép. *Közgazdasági szemle*, LII. évfolyam, 2005. január 66-80. p.
- HOVÁNYI G. (1999) A vállalati versenyképesség makrogazdasági és globális háttere. Michael Porter két modelljének továbbfejlesztése. *Közgazdasági szemle*, XLVI. Évf., 1999. november 1013-1029. p.
- LENGYEL I. (2000) Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje, *Tér és társadalom*, XIV. évfolyam /4. 39-86. p.
- LENGYEL I. (2000) A regionális versenyképességről. *Közgazdasági szemle*, XLVII. Évf. 2000. december 962-987. p.
- NÉMETHNÉ G. A. (2010) A kis- és középvállalatok versenyképessége –egy lehetséges elemzési keretrendszer. *Közgazdasági Szemle*, LVII. Évf. 2010. február 181-193. p.
- SOMOGYI M. (2009) Versenyképesség a szakirodalomban – A fogalmi megközelítések összegzése és elemzése I. rész. *Vezetéstudomány* XL. évfolyam 4. szám 54-64 p.
- SOMOGYI M. (2009) Versenyképesség a szakirodalomban – A fogalmi megközelítések összegzése és elemzése II. rész. *Vezetéstudomány* XL. évfolyam 5. szám 41-52 p.
- SZERB L. (2010) A magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességének mérése és vizsgálata, *Vezetéstudomány*, XLI. Évf. 2010. 12. szám, 20-35. p.
- BAKÁCS A. (2004) Versenyképességi koncepciók. *Műhelytanulmányok*. 57. szám, 2004. március
- TÖRÖK Á. (2003) Mit mérünk mivel? A versenyképesség értelmezéséről és mérési problémáiról. *Európai Műhelytanulmányok* 93: 73-106.
- CHIKÁN A.-CZAKÓ E. (2009) Versenyben a világgal. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén. Akadémiai Kiadó Bp.
- JÁMBOR A., MÓDOS GY., TÓTH J. (2008) Hazai és Nemzetközi versenyképességi számítások 237-256. p. *in: Szűcs István-Farkasné Fekete Mária: Hatékonyság a mezőgazdaságban. Elmélet és gyakorlat*. Agroinform Kiadó Bp.
- KRUGMAN, P. (1990) Rethinking International Trade. *The MIT Press*, Cambridge, Massachusetts.
- KRUGMAN, P.R. (1994) Competitiveness: A Dangerous Obsession, *Foreign Affairs*, Vol. 73/2., 28-45.
- MÓDOS GY., TÓTH J., ZÁDORI L., TUSKE R., MOLNÁR A., FOGARASI J., DÚL UDÓ E. (2004) A versenyképesség összetevői és mérési módszerei a hús-termékpályán, *AGROINFORM*, Bp.
- PALÁNKAI T. (2005) A versenyképesség és integrációs kérdések az EU csatlakozás tükrében, *In: Fejlődés, versenyképesség globalizáció I*, Bp., 106. p.
- PORTER, M.E. (1993) Versenystratégia, Akadémiai kiadó, Bp.
- RADÓ L. (1976) Külkereskedelmi elméletek, Közgazdasági és jogi könyvkiadó Bp.
- SZENTES T. ÉS MUNKAKÖZÖSSÉGE (2005) Fejlődés, Versenyképesség, Globalizáció I, Akadémia kiadó Rt., Bp.
- SZENTES T. ÉS MUNKAKÖZÖSSÉGE (2006) Fejlődés, Versenyképesség, Globalizáció II., Akadémia kiadó Rt., Bp.
- MAGYAR STATISZTIKAI ÉVKÖNYV 2000. (2001) *KSH* Bp.
- MEZŐGAZDASÁGI STATISZTIKAI ÉVKÖNYV 1997, 2000, 2005. (1998, 2001, 2006) Központi Statisztikai Hivatal Bp.
- [HTTP://EU.KORMANY.HU/EUROPA-2020-STRATEGIA](http://EU.KORMANY.HU/EUROPA-2020-STRATEGIA), Letöltés ideje: 2012. augusztus 26.
- WWW.KSH.HU